

Barne-, likestillings- og
Inkluderingsdepartementet
Postboks 8036 Dep.
0030 OSLO

Ref. 12/6969

Høringsuttalelse om NOU 2012:15 Politikk for likestilling

Reform – ressursenter for menn driver hjelpetilbud for menn i vanskelige livssituasjoner, samler inn og formidler kunnskap om gutter og menn, og er en pådriver for et mannsperspektiv i likestillingspolitikken. Reform er en privat og uavhengig stiftelse som mottar grunnfinansiering av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Historisk har likestillingsbegrepet kun handlet om flere og styrkede rettigheter for kvinner. I dagens Norge handler likestilling derimot om begge kjønn. Mannsperspektivet er sentralt fordi menns overrepresentasjon blant de privilegerte har sitt motstykke i overrepresentasjonen blant de sosialt marginaliserte. I tillegg er det blitt en selvfølge at både menn og kvinner må bidra til å utjevne maktforskjeller, uansett hvilket kjønn de favoriserer.

I arbeidet med uttalelsen har Reform drøftet utvalgets forslag med Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO), og vi understreker at mange av våre vurderinger er sammenfallende med LDO sine.

1. Innledning

1.1 Generell vurdering

Likestillingsutvalgets mandat som ligger til grunn for den foreliggende innstillingen er å utrede nødvendige tiltak og innsatsområder for den norske likestillingspolitikken, sett i et livsløps-, etnisitets- og klasseperspektiv. Reform finner det uheldig at ikke flere diskrimineringsgrunnlag er lagt inn i Likestillingsutvalgets mandat. Dette bryter med hva Reform forventer av et framtidig statlig likestillings- og antidiskrimineringsarbeid, hvor alle diskrimineringsgrunnlag er omfattet og blir sett i sammenheng.

Vi finner det spesielt uheldig at et perspektiv på seksuell orientering er utelatt, da dette forhindrer at innsats mot flere nærliggende problemer blir trukket inn.

Likestillingsutvalget adresserer i utredningen områder der mange er enige i at likestillingsproblemene er størst; ujevn kjønnsfordelingen i kommunalpolitisk representasjon, kjønnsdelt arbeidsmarked, skjev fordeling av omsorgsarbeid, samt vold i nære relasjoner. Utvalget opererer med et smalt nedslagsfelt for det statlige likestillingsarbeidet, men på disse feltene foreslår utvalget omfattende og relevante tiltak for å oppnå resultater.

Sett under ett oppfatter Reform utvalgets vurderinger og forslag som nødvendige for at staten skal forplikte seg til å sørge for like muligheter på tvers av kjønnene.

I sine vurderinger og tiltak belyser utvalget hvordan menns og kvinners valg og handlinger er gjensidig avhengig av hverandre - i særdeleshet på det kjønnsdelte arbeidsmarkedet og i

fordeling av omsorgs- og yrkesarbeid. I utvalgets forslag om selvstendig rett til foreldrepermisjon for fedre, og i forslaget om at ekstra studiepoeng også må brukes på «kvinnedominerte studier», er dette tydeliggjort.

Reform støtter derfor i hovedsak opp om Likestillingsutvalgets forslag.

1.2 Sammenfatning av Reforms konklusjoner

Modell for folkestyre.

Reform støtter opp om forslag om iverksetting av en modell for jevnere kjønnsrepresentasjonen i folkestyret. Likestillingsarbeidet er også et arbeid for demokrati der en jevnere kjønnsbalanse er viktig. Reform etterlyser tiltak i staten og i frivilligheten for å øke andelen menn som arbeider med likestilling.

Kompetansehevingstiltak rettet mot ansatte i barnehage og grunnopplæring.

Reform støtter forslaget. Det er avgjørende at utvikling og gjennomføring av opplæringen gjøres i samarbeid forskningsmiljøer. Kompetansehevingen bør knyttes til arbeidet med å rekruttere flere menn til barnehagene.

Ressursmiljø for likestilling, Likestillingsstipend og Kjønnspoeng.

Reform støtter forslagene fremsatt av utvalget. Arbeid for økt valgfrihet bør også omfatte mulighet for omskolering og karrierebytte senere i livet. En forsøksordning i Trondheim kommune har vist at dette kan være en måte å rekruttere flere menn som helsefagarbeidere.

Trepartsavtale for likestilling i arbeidslivet.

Reform støtter forslaget.

Selvstendig rett til foreldrepenger for fedre.

Reform støtter forslaget.

Tredelt foreldrepermisjon.

Reform støtter forslaget.

Foreldrepenger uavhengig av yrkesaktivitet.

Reform støtter forslaget.

Program for forebygging av seksuell trakassering.

Reform støtter forslaget, men mener at andre former for vold også må inkluderes i programmet. Vold rettet mot personer som bryter med tradisjonelle oppfatninger om kjønn og seksualitet bør omfattes av programmet, herunder lesbiske, homofile, bifile og transseksuelle.

Lovfesting av tilbud om overgrepsmottak.

Reform støtter opp om forslaget. Samtidig vil vi understreke behovet for øremerkede midler til kompetanseheving og informasjonsarbeid rettet mot gutter og menn utsatt for vold og seksuelle overgrep.

Trygge botilbud til ofre for menneskehandel.

Reform støtter forslaget.

En svakhet ved utredningen er at den i liten grad adresserer hvordan manglende likestilling ser ut fra et mannlig ståsted. Reform har følgende merknader til likestillingsområder som er utelatte i utvalgets innstilling, men som er spesielt viktige for mange gutter og menn.

Kjønn og helse.

Tidlig død og redusert livskvalitet er en pris en del menn betaler for manglende likestilling i samfunnet. Tradisjonelle mannlige levemåter og livsstiler har ofte negative konsekvenser for blant annet ernæring, bruk av rusmidler, fysisk aktivitet og risiko for ulykker. Reform mener derfor at det er svært uheldig at området kjønn og helse er utelatt fra utredningen.

Omsorg for barn etter samlivsbrudd.

Barn flest er tjent med å beholde to omsorgsfulle foreldre etter samlivsbrudd. Likestillingspolitikken bør omfatte fordeling av omsorgs- og forsørgerforpliktelser etter samlivsbrudd. Videre mener Reform at Barneloven bør revurderes. Likedeling av omsorg bør være hovedregelen etter samlivsbrudd.

Likestillingstiltak for å hindre frafall.

Reform mener tiltak for å motarbeide frafall fra videregående opplæring bør være et innsatsområde i det offentlige likestillingsarbeidet.

Kjønnsnøytral verneplikt.

Dagens ordning med verneplikt kun for den mannlige delen av befolkningen er en historisk etterlevning som bør endres.

For øvrig vil Reform henvise til vårt hørings svar på Likestillingsutvalgets første innstilling *Struktur for likestilling* og våre vurderinger av denne.

På ett punkt, om opprettelsen av et Likestillingsdirektorat under Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, har vi i lys av noen endrede forutsetninger moderert vårt syn. Reform er enig i at det er sterkt påkrevet med et betydelig løft i det statlige likestillingsapparatet for å møte på de betydelige nasjonale likestillingsutfordringene som utvalget dokumenterer. Imidlertid er vi ikke overbevist om at et nytt statlig direktorat er svaret.

2. Vurderinger og svar til utvalgets innsatsområder

2.1 Innsatsområde: Folkestyre

«Under innsatsområde *folkestyre* drøftes to konkrete innsatser som respons på til dels store skjevheter hva gjelder bredden blant representanter i folkevalgte forsamlinger og blant de som innehar topposisjoner (...)

1) *Modell allmenn lov*: Det inkluderes krav i valgloven om at hvert kjønn skal være representert med minst 40 prosent ved sammensetning av valglister til kommunevalg, fylkestingsvalg og stortingsvalg. Valgloven stiller krav til valglister. Regler om kjønnsrepresentasjon kan tas inn som et krav for å få en valgliste godkjent.

2) *Modell lokal beslutning*: Det tas inn en bestemmelse i valgloven om at kommunestyre, fylkesting og Storting høsten før valg, det vil si hvert fjerde år, drøfter likestillingsstatus i det gjeldende folkevalgte organet, og at den folkevalgte forsamlingen – på grunnlag av drøftingen, avgjør om det skal stilles krav om at hvert kjønn skal være representert med minst 40 prosent på valglister ved det kommende valget, jf. bestemmelse i *Forskrift om valg til Sametinget*.»

(*Politikk for likestilling*, sammendrag, s. 40)

Reforms vurdering

Reform støtter iverksettelse av en modell for forbedring av kjønnsrepresentasjonen i kommunestyrene. Det er vesentlig at det er bred sammensetning i folkestyret med hensyn både på kjønn, etnisk bakgrunn og alder.

I sammenheng med sin diskusjon om likestillingsorganisasjoner, diskuterer utvalget betydningen av at personer med etnisk minoritetsbakgrunn trekkes med. Det henvises også til det viktigste tiltaket som ble foreslått i den første utredningen fra Likestillingsutvalget, *Struktur for likestilling*, nemlig et utvalg mellom organisasjonene på likestillingsfeltet og myndighetene.

Bredden i det statlige likestillingsarbeidet og i det frivillige arbeidet, som ofte også mottar statlig støtte, må også omfatte menn. Det er ikke for å tennes menn at dette bør gjøres, men av nødvendighet. Om den statlige likestillingspolitikken skal gjennomføres og ha gjennomslag krever det et større mangfold der også menn er med. Dette gjelder på alle områdene som behandles i utredningen; som demokratisk representasjon, kjønnsdelt arbeidsmarked, vold i nære relasjoner og så videre.

Reform savner en gjennomgang av kjønnsrepresentasjon i likestillingsapparatet der erfaringer, tiltak, måltall og målsetninger er med. For eksempel trengs det en gjennomgang av kjønnsfordelingen blant de ansatte i det statlige likestillingsapparatet. En statlig likestillingspolitikk som ikke har slike eksplisitte tiltak vil stå betydelig svakere.

Etter det Reform forstår tilstreber Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet allerede en kjønnsbalanse i all sin representasjon i utlandet.

Reform anbefaler følgende tiltak for å bedre kjønnsbalansen i likestillingsapparatet:

- At enheter og organer i eller tilknyttet det statlige likestillingsarbeidet har en aktivitets- og redegjørelsesplikt på kjønnsrepresentasjon
- At idrettsorganisasjoner og fagforeninger som organiserer mange menn utfordres og trekkes sterkere med i likestillingsarbeid
- At det opprettes lokale og regionale mannspaneler

2.2 Innsatsområde: Valgfrihet, Programsatsing for frie utdanningsvalg

«Under dette innsatsområdet foreslår utvalget innsatser for å bidra til valgfrihet i utdanning og tiltak for å motvirke segregering i arbeidsmarkedet. Utvalget understreker behovet for en mer langsiktig innsats for å motvirke at tradisjonelle kjønnsroller blir førende for utdanningsvalg. Arbeidet må omfatte hele utdanningsløpet.

Utvalget anbefaler derfor at det etableres en landsdekkende programsatsing for frie utdanningsvalg. Deler av programmet kan driftes av direktoratet for likestilling, jf. utvalgets forslag i NOU 2011: 18.

Sentrale elementer i programmet vil være **kompetansehevingstiltak rettet mot ansatte i barnehage og grunnopplæring**, styrking av likestillingsperspektivet i rådgivningen i skolen generelt og i faget utdanningsvalg spesielt og mentorordninger i videregående opplæring innenfor sterkt kjønnssegregerte fag. En slik pedagogisk satsning for likestilling må inneholde statlige økonomiske midler der lokalt initierte prosjekter kan søke støtte. Deler av det foreslåtte utviklingsprogrammet for lokalt likestillingsarbeid, jf. forslag i NOU 2011: 18, kan benyttes til et slikt formål.

Utvalget anbefaler i tillegg at det etableres **et ressursmiljø for å styrke arbeidet med likestilling i førskole- og lærerutdanning og i læremidler**. Et slikt ressursmiljø bør arbeide opp mot institusjonene som tilbyr førskole- og

lærerutdanning og mot forlagene som utvikler læremidler. Det anbefales at ressursmiljøet etableres som en faglig uavhengig komité eller et råd som administrativt kan forankres i et direktorat for likestilling. Direktoratet kan ivareta sekretariatsfunksjonen.

Den vedvarende kjønnssegregeringen innenfor enkelte studieretninger i videregående opplæring og høyere utdanning understreker behovet for å ta i bruk sterkere virkemidler enn opplæringstiltak og informasjons- og rekrutteringstiltak. Bruken av stipendordninger som insentiv for å oppnå jevnere kjønnsfordeling innen ulike utdanningsretninger synes hittil å være svært begrenset. Utvalget anbefaler at det etableres en ordning med **likestillingsstipend for det underrepresenterte kjønn** på nærmere utvalgte, og svært kjønnskjevne studieretninger i videregående opplæring og høyere utdanning. Studieretninger der kvinner eller menn med innvandrerbakgrunn er sterkt underrepresentert i forhold til deres andel av elev/studentmassen bør tilsvarende omfattes av ordningen.

Utvalget anbefaler også at myndighetene etablerer en **mer systematisk og målrettet bruk av ordningen med kjønnspoeng i høyere utdanning**»

(Politikk for likestilling, sammendrag, s.41)

Reforms vurdering

Reform støtter utvalgets vurdering av at det trengs kraftigere virkemidler for å gi frihet til å velge på tvers av, men også i samsvar med, tradisjonelle kjønnsroller. Dette er særlig tydelig når det gjelder utdanninger og yrker hvor kjønnsfordelingen er så skjev som 20-80 og 10-90.

Det har vært tendenser til oppmyking av det kjønnsdelte arbeidsmarkedet ved at kvinner i større grad enn tidligere er sysselsatt i ledelse og administrasjon, og i yrker som lege, jurist og innen enkelte ingeniørfag.

Det har imidlertid aldri vært noen politikk for å åpne opp velferdsstatens «kvinneyrker» for mannlige arbeidstakere. Kvinner økte yrkesdeltakelse fra 1970 kan i hovedsak forklares ved at arbeid i privatsfæren har gått over til å bli utført som yrkesarbeid. I den videre vekst og utvikling av velferdsstaten er hele sektorer blitt gjenstand for profesjonalisering, og disse sysselsetter stadig flere (sykepleiere, hjelpepleiere/helsefagarbeidere, barne- og ungdomsarbeidere med flere). Dette representerer i overveiende grad fremdeles yrkesveier forbeholdt kvinner.

Reform støtter de strukturtiltak som er foreslått for å gjøre arbeidsmarkedet mindre kjønnsdelt. Eksempler er stipender til det underrepresenterte kjønn, målrettet bruk av kjønnspoeng og ressursmiljøer rettet mot lærerutdanningene.

I dagens samfunnsliv er det imidlertid også mange arbeidstakere som endrer yrke underveis i livsløpet. Derfor bør vi ikke utelukkende fokusere på valgfrihet i barndom og ungdom, hvor tendensene til å gå inn i tradisjonelle kjønnsmonstre kan være ekstra sterke.

Reform savner en analyse av strukturtiltak for å øke mobiliteten på arbeidsmarkedet, som også omfatter jobbskifte. Jobbskifte senere i yrkesløpet kan skyldes forhold som endringer på arbeidsmarkedet, sykdom, motivasjon. Erfaringer fra prosjektet *Menn i omsorgstjenesten* i Trondheim kommune, et prosjekt Reform har vært veileder for, viser et betydelig rekrutteringspotensial blant voksne menn.

Det vil være hensiktsmessig å senke tersklene for voksne arbeidstakere til å prøve ut arbeid i pleie og omsorg, og å sørge for en struktur som muliggjør etterutdanning. I det nevnte Trondheims-prosjektet har det vært stor etterspørsel fra voksne menn etter å prøve åtte uker som assistent på sykehjem, og mange har vist seg å være innstilt på å utdanne seg videre.

Reforms vurdering av forslaget om kompetansehevingstiltak rettet mot ansatte i barnehage og grunnopplæring (Pedagogikk for likestilling)

Reform støtter forslaget. Reform deler utvalgets vurdering av at ansatte i barnehage og grunnopplæringen har betydelige kunnskapsbehov.

Reform har flere innspill til forhold som bør tas i betraktning i planleggingen og gjennomføring av det foreslåtte programmet:

- Det er nødvendig at kompetansehevingen også ser likestilling i sammenheng med seksualitet. Det er viktig at kvaliteten i opplæringen sikres. Ingen opplæring er bedre enn dårlig opplæring.
- Utvalgets overordnede målsetning med tiltaket er å bidra til mindre kjønnsstradisjonelle utdanningsvalg. Det er viktig å være klar over at det ikke er noen direkte sammenheng mellom kompetanseheving om kjønn og likestilling, og denne overordnede målsetningen.
- For at kompetansehevingen skal ha kvalitet må den brukes og knyttes til forskning. Problemet er at forskningen om hvordan kjønn, etnisitet og klasse påvirker identitetsutvikling og yrkesvalg i årevis har vært nedprioritert. Programmet «Pedagogikk for likestilling» krever derfor et samarbeid med kjønns- og seksualitetsforskningen.
- Et godt eksempel på hvordan man kan trekke på solid fagkompetanse kommer fra Tyskland, der man siden 2010 har hatt en stor programsatsing for menn i barnehager. Satsingen har hatt betydelig suksess. Den er drevet av forskere og eksperter på temaet «menn i barnehager», og fungerer som et «minidirektorat» som koordinerer innsatsen til både private -, kommunale -, delstatlige barnehagehageaktører og forskningssentre.

Utvalget skriver at satsingene på menn i kvinnedominerte yrker og kvinner i mannsdominerte yrker har hatt begrenset effekt. En gruppe som er lite belyst i utvalgets utredning er menn i barnehager. Utvalget nevner at den moderate statlige satsningen på menn i barnehager fra 2004 til 2010 ikke har hatt noen stor effekt. Det ble betydelig flere kvinner i sektoren og en dobling av antallet menn i perioden, men andelen menn holdt seg rimelig konstant på 8-9 prosent.

Ja, effektene av de isolerte tiltakene rettet mot menn i barnehager kan beskrives som moderate, slik utvalget gjør, men andel menn i barnehager er likevel gått fra null i 1970 til ni prosent i 2012. Utviklingen av kjønnsfordelingen blant ansatte i barnehagene er omtrent på samme nivå som utviklingen av kjønnsfordelingen av i menns og kvinners uttak av dager med foreldrepenger.

Et problem med innsatsen for og økningen av andelen menn i barnehager er at den i liten grad har vært gjenstand for uavhengig evaluering eller forskning. Vi vet derfor lite om hvilke faktorer som bidrar.

Utvalget undervurderer den samfunnsmessige betydningen som økningen i andel og antall menn i barnehager representerer. Kjønnsnormene knyttet til det å arbeide i barnehagene er blitt endret. Det å være mann å arbeide som førskolelærer er til dels blitt normalisert.

Reform mener at rekrutteringsarbeidet med menn i barnehager bør videreføres, og at det parallelt bør gjennomføres en forsknings- og evalueringsinnsats om temaet.

Reforms vurdering av forslaget om ressursmiljø for likestilling

Reform støtter forslaget om et eget ressursmiljø for likestilling i lærerutdanning og læremidler.

Å gi lærere og førskolelæreres kunnskap om kjønn og likestilling er et av de viktigste likestillingspolitiske tiltakene. Det er primært gjennom lærerutdanningene, undervisningen og læremidlene at lærerne skal lære å tilrettelegge for en god og likestilt opplæring.

En stikkprøve som Reform gjennomførte om tilstanden i førskolelærerutdanningen viste at opplæringen hadde store begrensninger og mangler (prosjektet *Gender Loops*). Som utvalget viser, er ikke situasjonen bedre i allmennlærerutdanningen. Opprettelsen av et uavhengig ressursmiljø som har som oppgave å sørge for kartlegging av lærerutdanningene, og å være pådriver ovenfor utdanningene og kunnskapsdepartementet, framstår som et godt tiltak.

Reforms vurdering av forslaget om et likestillingsstipend

Reform støtter forslaget.

Dette er et spennende tiltak som både bygger på å øke elever og studenters motivasjon for utradisjonelle yrkesvalg, og der effekten av tiltaket inntreffer umiddelbart.

Dersom man klarer å holde på studentene av det underrepresenterte kjønn, framstår dette som et svært godt og målrettet tiltak.

Reforms vurdering av forslaget om kjønnspoeng

Reform støtter forslaget.

Ordningen med tildeling av ekstra studiepoeng for søkere hvis kjønn er underrepresentert på et studium, blir i større grad benyttet på studier der kvinner er i mindretall, og blir i mindre grad benyttet på studier der menn er i mindretall (som for eksempel psykologi og odontologi).

Reform støtter utvalgets forslag om en gjennomgang av ordningen med ekstra studiepoeng. Ekstra studiepoeng bør benyttes der det kan bedre kjønnsbalansen i studieprogrammer, gjerne i sammenheng med øvrig satsning, men bør ikke være betinget av en sådann.

2.3 Innsatsområde: valgfrihet, trepartsavtale for likestilling i arbeidslivet

«Etter utvalgets vurdering er det behov for et tettere samarbeid mellom myndighetene og partene i arbeidslivet om hvordan likestillingsutfordringene skal møtes. Partene i arbeidslivet har førstehåndskjennskap til hvordan arbeidslivet fungerer, nasjonalt, regionalt og på virksomhetsnivå.

Utvalget anbefaler derfor at offentlige myndigheter tar initiativ til å etablere **en trepartsavtale for likestilling i arbeidslivet**, etter mønster av

Intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv (IA- avtalen). Etter utvalgets vurdering bør en slik avtale være en selvstendig avtale på nasjonalt og lokalt nivå, som kan bygges opp rundt aktivitetspliktene i likestillings- og diskrimineringslovgivningen, og bidra til å konkretisere og gjennomføre disse på virksomhetsnivå.»

(Politikk for likestilling, sammendrag, s. 42)

Reforms vurdering

Reform støtter forslaget om å etablere et samarbeid mellom myndighetene, arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjonene (et trepartssamarbeid) med sikte på å oppnå likestillingspolitiske målsetninger i arbeidslivet.

Initiativet til en slik trepartsavtale må komme fra myndighetene, og inkludere statlige forpliktelser om finansiering av veiledning, kurs og tilskudd til likestillingsarbeid til alle virksomheter som undertegner en samarbeidsavtale.

Partenes forpliktelser følger av IA-modellen og aktivitetsplikten knyttet til likestillingslovgivningen. Det er også viktig at trepartssamarbeidet sikres regional forankring. Vi tror det er klokt å tilby «gulrøtter» til virksomheter som tar på seg å inngå en likestillingsavtale, og støtter derfor at redegjørelsesplikten faller bort for disse.

Utvalgets forslag om trepartssamarbeid er primært motivert av det fremdeles svært kjønnsdelte norske arbeidsmarkedet. Utover det kjønnsdelte arbeidsmarkedet ønsker Reform at arbeidslivets parter også gjøres klar over et forhold som særlig gjelder menn: Alvorlige arbeidsulykker og dødsulykker på arbeidsplassen. Særlig mannsdominerte arbeidsplasser i olje og gass, kjemisk industri, fiskeri og landbruk er representert på denne negative statistikken. Her er det viktig med forebyggende innsats hvor et kjønnsperspektiv trekkes inn.

2.4 Innsatsområde: Fordeling

«Under innsatsområdet fordeling foreslår utvalget innsatser som skal bidra til å fremme en likere fordeling av omsorgsarbeidet i ulike livsfaser.

Et viktig tiltak når det gjelder målet om likestillt foreldreskap i barnets første leveår vil være å gi mødre og fedre like rettigheter etter loven. Utvalgets flertall anbefaler derfor at **fedre gis selvstendig rett til uttak av foreldrepenger** og omfang av foreldrepenger basert på egen stillingsandel. Forslaget innebærer at gjeldende aktivitetskrav for mor når far tar ut foreldrepenger ut over fedrekvoten, bortfaller. (...)

Utvalget anbefaler at **foreldrepengerperioden etter fødsel deles i tre like store deler**; en mødrekvote, en fedrekvote og en felles del som foreldrene fritt kan dele mellom seg. Dette innebærer at mødrekvoten og fedrekvoten vil

utgjøre 15 uker hver med 100 prosent dekningsgrad.»

Utvalgets flertall anbefaler at det innføres en **minsteytelse** for foreldrepenger på 2 G for foreldre som har liten eller ingen tilknytning til arbeidslivet.

Ett medlem anbefaler at ordningen med minsteytelse avgrenses til det første barnet.

Utvalget understreker viktigheten av at minsteytelse innføres innenfor rammen av en tredelt foreldrepengerordning med mødre- og fedrekvote og en fellesdel, jf. utvalgets anbefaling om tredeling. Dette vil gi en helhetlig og konsistent ordning.

(Politikk for likestilling, sammendrag, s. 42, 43)

Reforms vurdering av forslaget om selvstendig rett selvstendig rett til foreldrepenger for fedre

Reform støtter forslaget.

Dagens fødselspengeordning medfører en urimelig avskjæring av fødselspermisjonen til fedre. Rett til opparbeidelse av foreldrepenger for fedre avhenger i dag av om partnere har vært yrkesaktive eller på andre måter tilfredsstiller et aktivitetskrav. Det er ikke knyttet noe tilsvarende aktivitetskrav til mødrenes permisjonsrettigheter.

Dette medfører at færre fedre har mulighet til å ta ut foreldrepenger, og denne ordningen rammer menn med etnisk minoritetsbakgrunn spesielt. Dette er familier som statistisk sett har en mindre likestilt arbeidsdeling og derfor kan ha ekstra nytte av en likestilt permisjonsordning. Reform ser at aktivitetskravet er begrunnet av et ønske om å gi mødre mulighet til jobb og selvforsørgelse, men når fedre blir hindret i å ta ut permisjon får kravet motsatt effekt.

I tillegg er det uheldig at foreldrepengerregelverket er så komplisert. I mange tilfeller er det vanskelig å finne ut om fedre har krav på foreldrepenger eller ikke. Forslaget vil gjøre det betydelig enklere.

Reforms vurdering av forslaget om tredelt foreldrepengeordning

Reform støtter utvalgets forslag, og mener at vi bør innføre en foreldrepengeordning med tre like lange deler; en del til mor, en del til far og en del til fri fordeling mellom foreldrene.

Utvalget dokumenterer at hovedtendensen siden fedrekvoten ble innført har vært at fedre med opptjente rettigheter tar ut sin tilmålte kvote. To uavhengige utvalg, først Likelønnsutvalget og nå Likestillingsutvalget, har begge anbefalt en tredeling av permisjonen i tre like lange deler som et av de viktigste tiltakene for å fremme likestilling mellom kjønnene.

Diskusjonen om valgfrihet har vært knyttet til fedrekvoten. Siden ordningen ble innført har imidlertid svært få foreldre fordelt mer enn kvoten til fedrene. Det kan tyde på at rommet til å velge på tvers av tradisjonelle kjønnsroller er begrenset. Med ordningen har fedrene kunnet gå til arbeidsgiver med en individuell rettighet, og har også kunnet signalisere dette ovenfor de av mødrene som har vært tilbakeholdne med å dele av sin permisjon. Reform vil argumentere for at ordningen har fremmet fedrenes handlingsrom.

Reforms vurdering av forslaget om foreldrepenger uavhengig av yrkesaktivitet

Reform støtter utvalgets vurdering av at det er store forskjeller mellom foreldre med opparbeidet rett til foreldrepenger og foreldre uten.

Det er bekymringsfullt at mens det offentlige tar et stort økonomisk ansvar for omsorg for barn med yrkesaktive foreldre, tas det lite økonomisk ansvar når foreldre har svak tilknytning til arbeidsmarkedet.

Reform støtter forslaget om en mer generøs ordning for foreldre som ikke kvalifiserer til foreldrepenger gjennom yrkesarbeid.

Her trengs det også en ordning for å stimulere til en deling av omsorgsarbeidet mellom foreldrene. Det framstår hensiktsmessig å legge seg på en tredelingsmodell for de uten rettigheter, lik den som foreslås for foreldrepengeordningen.

2.5 Innsatsområde: Sårbarhet

Utvalget har under innsatsområdet sårbarhet valgt å vektlegge den sårbarhet som oppstår som følge av **former for vold og seksuelle krenkelser som særlig rammer kvinner**, og den sårbarheten som oppstår på grunn av fravær av rettslig trygghet.

Utvalget mener at det er behov for et langt mer systematisk arbeid for å forebygge seksuell trakassering blant ungdom, og anbefaler at det igangsettes **en egen landsdekkende satsing for arbeid mot seksuell trakassering i skolen**. En slik satsning bør rettes både mot elever på ungdomsskole og videregående skole og personell som arbeider med barn og ungdom i skolen. Et eget undervisningstilbud om grensesetting, seksuelle krenkelser og voldtekt bør utvikles og gjennomføres for elever på ulike utdanningstrinn i grunnopplæringen. Lærere, ansatte i skolefritidsordningen, rådgivere i på skolen og ansatte i skolehelsetjenesten / helsesøstre bør få tilbud om undervisning og veiledning om hvordan de kan arbeide forebyggende mot seksuell trakassering. Utvalget anbefaler at det årlig settes av statlige midler over det foreslåtte utviklingsprogrammet for lokalt likestillingsarbeid, til lokalt initierte prosjekter for å forebygge seksuell trakassering og andre seksuelle krenkelser, både i skolen og på fritidsarenaer, (jf. forslag i NOU 2011: 18). Satsingen forankres i direktoratet for

likestilling. Utvalget anbefaler også at det forebyggende arbeidet mot seksuell trakassering i skolen eksplisitt forankres i opplæringsloven. Arbeidet må ses i sammenheng med innsatsen mot voldtekt.

Overgrepsmottak kan spille en stor rolle både når det gjelder å behandle og forebygge helseskader etter voldtekt og når det gjelder bevissikring. Utvalget anbefaler lovfesting av tilbud om overgrepsmottak for å sikre et helhetlig og likeverdig tilbud til alle overgrepsutsatte. Tilbud om overgrepsmottak må reelt sett være tilgjengelig over hele landet.

Ofre for menneskehandel har mulighet til å få midlertidig opphold i Norge i seks måneder i den hensikt å unnsnippe utnyttelse, motta assistanse og beskyttelse og reflektere over om de vil anmelde bakmenn. Mange utsatte har bruk for omfattende hjelp. Det er et stort behov for trygge boforhold. Botilbud drives i dag på prosjektbasis, eventuelt gis det tilbud om bolig i krisesenter. De som er utsatt for menneskehandel er i en svært sårbar livssituasjon også når det gis opphold i Norge, og utvalget mener det er viktig å sikre et botilbud som kan ivareta beskyttelsesbehovene.»

(Politikk for likestilling, sammendrag, s. 43)

Reforms vurdering av forslaget om landsdekkende satsing for arbeid mot seksuell trakassering i skolen

Reform støtter forslaget, men har flere vurderinger om hvordan et slikt landsdekkende program bør innrettes.

Likestillingsutvalget beskriver både vold i nære relasjoner, seksuell trakassering og krenkelser som problemområder, men i beskrivelsen av tiltak er likevel vold i nære relasjoner utelatt. Reforms erfaring fra voldsforebyggende tiltak er at i mange relasjoner der det utøves vold, foregår det også seksuelle krenkelser. I noen tilfeller grenser krenkelsene mot voldtekt.

Det å kreve sex med sin partner være et slikt grensetilfelle. Grensetilfellene kan oppstå i form av at utøveren mener han eller hun har rett til å foreta seg noe, eller i form av en snever forståelse av hvilke handlinger som inngår i definisjonen av vold og seksuelle krenkelser. Reform mener derfor det er viktig å forebygge seksuelle krenkelser, og også å inkludere andre former for vold i det forebyggende arbeidet.

Likestillingsutvalget mener at forebyggingen av seksuelle krenkelser og voldtekt i særlig grad bør rettes mot ungdom og unge voksne, siden dette er den aldersgruppen som både er mest utsatt for overgrep og som er overrepresentert blant anmeldte gjerningspersoner.

Reform er enig i at forebyggende tiltak rettet mot yngre voksne er viktig, og at skolen er en god arena for dette. Imidlertid mener vi også at innholdet i det forebyggende arbeidet må tilpasses målgruppens modenhet. Reform har jobbet med voldsforebyggende arbeid rettet mot ungdommer i både ungdomsskolen og videregående skoler, og har erfart at noen av elevene på ungdomsskolene ikke er modne nok til å nyttiggjøre seg av innholdet i samme grad som elever i videregående skoler.

Det at ungdommer og yngre voksne er overrepresentert blant anmeldte gjerningspersoner betyr ikke at seksuelle krenkelser og voldtekt ikke foregår blant "eldre" voksne. Erfaringer fra Reforms sinnemestringstilbud, og også krisesentrenes erfaringer fra samtaler med voldsutsatte voksne, viser at seksuelle krenkelser og handlinger som grenser mot voldtekt - eller sågar er det - ofte inngår som en del av voldsbildet. Voksne bør derfor ikke utelates som målgruppe i det forebyggende arbeidet.

Et annet eksempel på at eldre voksne bør engasjeres er Reforms erfaringer fra tiden da det var mye fokus på overfallsvoldtekter, særlig i Oslo. Reform mottok den gang mange henvendelser, særlig fra fedre som ønsket å få mer kunnskap om hvordan de skulle samtale med guttene sine om seksuelle grenser, respekt og gjensidighet.

Likestillingsutvalget skriver at arbeidet for å øke bevisstheten om kjønn, kropp og seksualitet må gjøres til en integrert del av skolens innsats mot mobbing. Reform mener bevissthet om kjønn, kropp og seksualitet også bør knyttes til noe som er sunt og godt (sunn seksualitet, nytelse og lyst), og ikke kun knyttes til forhold som assosieres som galt, usunt og straffbart. Vår erfaring er at seksuelle krenkelser blant både voksne og ungdommer noen ganger handler om kontroll og maktbruk, men andre ganger dreier seg om mangel på forståelse av grenser og respekt for den andre.

Likestillingsutvalget skriver at innsatsen for å forebygge seksuelle krenkelser og voldtekt tenderer til å være prosjektbasert, og etterlyser en nasjonal innsats av betydning. Dette er Reform enig i. Regjeringens handlingsplaner mot både vold i nære relasjoner og voldtekt inneholder mange gode tiltak, men vi kan ikke se at tiltakene følges opp med tilstrekkelig vilje til å avsette nødvendige midler til et slikt arbeid over tid.

I den omfattende satsningen utvalget foreslår mot seksuell trakassering i skolen, er ikke hets, trakassering og vold mot homofile (og jenter og gutter som ikke passer inn i normene for kjønn og seksualitet), trukket inn. Dette kan skyldes at utvalget mener diskriminering av lesbiske, homofile, bifile og transkjønnede (LHBT) er utenfor deres mandat.

Reform mener det like fullt er påfallende og ikke se kjønn og LHBT i sammenheng. «Homo» er blant de vanligste skjellsordene som rettes mot gutter, uavhengig av seksuell orientering. Homomobbing og frykt for ikke å være en «ordentlig» gutt er et problem som rammer mange, og dette innskrenker både gutter og jenters handlingsrom. At enkelte minoritetsmiljøer - og særlig menn innen disse miljøene - har problemer med å akseptere homofili, gjør ikke en slik utelatelse av et perspektiv på LHBT mindre påfallende.

Reforms vurdering av forslaget om lovfesting av tilbud om overgrepsmottak

Reform støtter forslaget om lovfesting av overgrepsmottak.

NIBR gjennomførte i 2005 en landsdekkende undersøkelse av vold i parforhold. Her framkommer det at mange menn utsettes for vold. 5,7 prosent av kvinnene og 5,6 prosent av mennene oppga å ha vært utsatt for partnervold det siste året.

I voldsmålingen *En uke med vold 2012*, som ble offentliggjort i desember 2012, framkommer det at voldsutsatte kvinner langt hyppigere enn voldsutsatte menn oppsøker hjelpeapparatet. Selv om kvinner i større grad enn menn utsettes for den grove volden, er likevel voldsutsatte menn underforbrukere av hjelpeapparatet.

Reform vet fra samtaler med voldsutsatte menn at en av grunnene til at de nøler med å oppsøke hjelpeapparatet er at de er redde for ikke å bli trodd.

Et tilsvarende bilde på situasjonen tegner seg når vi ser på problemet med voldtekt og grove seksuelle krenkelser. Jenter og kvinner rammes oftere av slike overgrep, men også gutter og

menn rammes, og de vil i slike tilfeller ha de samme hjelpebehovene. Imidlertid er voldtekt spesielt tabubelagt for gutter og menn, i den grad at få tør å oppsøke hjelp.

Forestillingen om at menn ikke kan bli og blir utsatt for alvorlige seksuelle krenkelser er dessverre svært utbredt. (Jfr. undersøkelsene til Herlof Andersen i 2009 og Rannveig Svendby i 2011). Reform vil derfor understreke behovet for øremerkede midler til kompetanseheving og informasjonsarbeid om gutter og menn utsatt for seksuelle overgrep og vold.

Reform har tidligere utarbeidet brosjyren *Fakta og myter om menn utsatt for vold i nære relasjoner* på oppdrag av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Det er imidlertid ikke tilstrekkelig at informasjonsmateriell distribueres til hjelpeinstansene, slik det ble gjort i tilfelle med lovfesting av krisesentertilbudet. Det er også behov for kunnskapsformidling og et mer utadrettet informasjonsarbeid rettet mot publikum.

Reforms vurdering av forslaget om trygge botilbud til ofre for menneskehandel

Reform støtter forslaget, og minner om at gutter og menn også utsettes for menneskehandel til blant annet sexhandel og tvangsarbeid. Enslige mindreårige asylsøkere, hvorav majoriteten er gutter, er i en spesiell sårbar situasjon.

3. Innsatsområder som Reform savner i innstillingen

3.1 Kjønn og helse

Reform savner at helse inngår i utredning og i drøfting av likestillingspolitiske tiltak.

Tidlig død og redusert livskvalitet er en pris en del menn betaler for manglende likestilling i samfunnet. Tradisjonelle mannlige levemåter og livsstiler har ofte negative konsekvenser for ernæring, bruk av rusmidler, fysisk aktivitet og risiko for ulykker. Det er særlig uheldig at mange menn sjeldnere oppsøker lege, i større grad enn kvinner ignorerer sykdomssymptomer og generelt skårer dårligere på egenomsorg.

Stortingsmeldingen *Menn, mannsroller og likestilling* fra 2009 vektla økt innsats på forskning om kjønnsforskjeller i helse, og integrering av et kjønnsperspektiv i helsetjenestene. I 2008 understreket det bredt sammensatte Mannspanelet behovet for en spesifikk utredning om menn og helse. Noen slik utredning er fortsatt ikke gjennomført.

I et arbeid med å fremme kunnskap og tiltak om menns helse vil Reform særlig framheve følgende punkter:

- Kjønnsforskjeller i levealder og lidelser henger tett sammen med sosial klasse og etnisitet
- Gutter og menn er betydelig mer utsatt for ulykker og alvorlige skader enn kvinner
- Ensomhet og barnløshet berører en betydelig høyere andel menn enn kvinner
- Menn med etnisk minoritetsbakgrunn er spesielt utsatt for en rekke helseplager, særlig etter fylte 40 år.

Reform mener den etterspurte utredningen om menns helse bør gjennomføres.

Videre mener Reform at helse bør inngå som et selvstendig område i det statlige likestillingsarbeidet. Det må være en oppgave for det statlige likestillingsarbeidet å gi incentiver

for å endre tjenesteapparatet slik at disse i enda større grad omfatter alle på tvers av kjønn, etnisitet, klasse og seksualitet.

3.2 Omsorg for barn etter samlivsbrudd

Utvalget har helt utelatt tiltak for å endre fordelingen av omsorgs- og forsørgerforpliktelser for barn etter samlivsbrudd.

Denne vurderingen er Reform uenig i.

Det kan være en motsetning mellom likedeling av omsorg for barn etter samlivsbrudd, og barns beste. I de fleste tilfeller er imidlertid likestilling og barns beste to sider av samme sak. Barn flest er tjent med å beholde to samarbeidende og omsorgsfulle foreldre etter samlivsbrudd, og likedeling kan være konfliktdependende og derved bidra til tettere kontakt med begge foreldrene.

Regjeringens handlingsplan *Likestilling 2014* sier at det skal tilrettelegges for «best mulig kontakt med begge foreldrene etter samlivsbrudd». Antall samværsdager når barnet har fast bosted hos en av foreldrene er i denne handlingsplanen en egen indikator for likestilling mellom kjønnene.

I lys av dette mener Reform at fordeling av omsorg etter samlivsbrudd burde vært inkludert i utvalgets anbefalinger.

Vi vet at mange fedre mister eller får redusert kontakt med barna etter samlivsbrudd. Det er flere grunner til å anta at menn med innvandrerbakgrunn og menn med dårlig økonomi er overrepresentert. De nyeste tallene vi har fra Statistisk Sentralbyrå (fra 2004) viser at mange fedre har mer enn avtalt samvær, mens hele 18 prosent av fedrene ikke hadde noen dager sammen med barna sine den siste måneden.

Fedre som har lite kontakt med barn etter samlivsbrudd opplever tap av meningen med livet, og har jevnt over dårligere psykisk helse enn andre menn.

På den andre siden av skalaen har det vært en økning i antall foreldre som gjør avtale om delt omsorg etter samlivsbrudd. I befolkningen mener et flertall av både kvinner og menn at foreldrene bør dele omsorgen likt etter samlivsbrudd. I dag gjør også 25 prosent av foreldrene avtale om delt omsorg etter samlivsbrudd (Sintef/NTNU 2012).

Det er bekymringsfullt om gode og likestilte løsninger etter samlivsbrudd blir en løsning for høyt utdannede og fedre som får til gode samarbeidsrelasjoner til mor. Det er derfor nødvendig med tiltak for likere fordeling av omsorg og arbeid rettet mot hele befolkningen, siden likere fordeling av omsorg og arbeid ofte er den beste løsningen for alle parter.

Det er også nødvendig med mer kunnskap om kjønns- og klasseforskjeller ved samlivsbrudd med tanke på løsninger, omsorg, bidrag og samvær.

Reform mener det er behov for å se på Barneloven med nye øyne. Lik deling av omsorg for barna bør, etter Reforms mening, være utgangspunktet. Etter Barnelovutvalgets utredning i 2008 ble det det bare gjort mindre endringer og forbedringer i loven. Loven, slik den er i dag, er ikke i tråd med en mer likestilt samfunnsutvikling.

3.3 Likestillingstiltak for å hindre frafall

Utvalget foretar en kort gjennomgang av frafall i videregående opplæring. Her påvises det at gutter med innvandrerbakgrunn og gutter med foreldre uten høyere utdanning er særlig utsatt

for å falle fra i utdanningen. Utvalget nevner også opp hvilke nasjonale satsninger mot frafall som blir gjennomført.

Reform mener utredningen svekkes av at det ikke foretas noen grundig drøfting av hvorfor ulike grupper av gutter ikke gjennomfører videregående opplæring. Utvalget fremmer heller ikke tiltak for å hindre frafall. Reform anser det som nødvendig at slike tiltak ikke bare er del av Kunnskapsdepartementets generelle virkeområde, men at det også arbeides for å få bedre kunnskap om kjønns- og etnisitetsmønstre i frafall.

Utvalget har hatt som mandat å se på kjønn og etnisitet i et interseksjonelt perspektiv. Dette innebærer å se på hvordan ulike skillelinjer og diskrimineringsgrunnlag sammenfaller, og derved også skaper nye. Reform støtter denne tilnærmingen, men vi savner et gjennomgående interseksjonelt perspektiv på etniske minoritetsmenns utfordringer. Mange problemer som rammer menn generelt hardere enn kvinner, rammer menn med etnisk minoritetsmenn spesielt hardt. Et eksempel er som her nevnt, frafall fra videregående utdanning. Et annet eksempel er redusert fysisk og psykisk helse, og et tredje er tendens til kriminalitet.

3.4 Kjønnsnøytral verneplikt

Utvalget hverken drøfter eller foreslår innføring av kjønnsnøytral verneplikt. Det henvises til at regjeringen nå vurderer dette. Det er i ellers bare i forbindelse med skjev kjønnsfordeling i forsvarrets toppledelse at utvalget nevner verneplikten.

Reform ønsker å påpeke at kjønnsdelt verneplikt er et åpenbart likestillingsmessig misforhold. Et av kravene det bredt sammensatte Mannspanelet fremmet i 2008 var at både verneplikt og førstegangstjeneste må gjelde likt for menn og kvinner i Norge.

Det er fortsatt grunn til å gjenta dette kravet, av flere grunner. Den kjønnsdelte verneplikten hindrer rekruttering av de mest kompetente kandidatene til forsvaret. Ordningen bidrar også til å sementere oppfatningen om at det menn er de kompetente på nødvendig maktbruk, og derved at det bare er menn som utgjør den delen av befolkningen som er i stand til å utøve «legitim vold».

Førstegangstjenesten kan dels oppfattes som en belastning som påføres menn, og dels som noe kvinner slipper unna. Samtidig er avtjening av førstegangstjeneste og annen form for avtjening av verneplikten (særskilt dersom dette dreier seg om befalsutdanning) et gode som kvinner ved dagens ordninger avskjæres fra.

Ensidig mannlig verneplikt er et svært symboltungt institutt i det norske samfunnet, og bør avskaffes i kraft av å være en reminisens av et utdatert samfunnssyn. Reform mener at allmenn kjønnsnøytral verneplikt må innføres, og at eventuelle praktiske problemer dette måtte medføre, må finne sin løsning.

4. Forslaget om eget likestillingsdirektorat

Reform er enig i med utvalget at det for å møte de betydelige nasjonale likestillingsutfordringene er sterkt påkrevet med et løft i det statlige likestillingsapparatet.

Imidlertid er vi ikke overbevist om at et nytt statlig direktorat under Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet er svaret på denne utfordringen.

Utvalget peker på en rekke tiltak som Reform anser som både nødvendige og hensiktsmessige. Dette arbeidet vil kreve økt innsats både fra staten, fra arbeidslivet, fra

frivilligheten, fra stiftelser og fra private tilbydere. Det en særlig utfordring for staten å sørge for at den vedtatte likestillingspolitikken blir gjennomført både regionalt og i de 429 kommunene.

I første delinnstilling til Likestillingsutvalget stilte Reform seg positive til et likestillingsdirektorat under Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. I lys av endrede forutsetninger har vi moderert vårt syn.

Reform registrerer at den generelle troen på statlige direktorater med flere beslutningsnivåer er sterkt redusert etter 22/7-kommisjonens rapport. Vi har forståelse for dette synet, og tar det til etterretning.

En vesentlig oppgave for staten vil være å følge opp den foreslåtte trepartsavtalen for likestilling. Det er heller ikke selvsagt at et direktorat under Barne-, likestillings-, - og inkluderingsdepartementet skal ha denne oppgaven.

Reform stiller oss åpne til hvordan en styrking av gjennomføringsevnen i likestillingsapparatet bør skje, og mener det er nødvendig med en fornyet og udogmatisk diskusjon om dette framover.

Oslo, 17. januar 2013

Are Saastad /s/
daglig leder